

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра права

Декан факультету міжнародних відносин і права

Віталій ТРЕТЬКО

вересня 2023 року

СИЛАБУС

Навчальна дисципліна Історія держави і права України

Освітньо-професійна програма Право

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Таблиця 1 – Загальна інформація

Позиція	Зміст інформації
Викладач(і)	Вавринчук Микола Пророкович
Профайл викладача	http://pravo.khnu.km.ua/profesorstvo-vykladatskyj-sklad/
Е-маї викладача(ів)	lvnp610@ukr.net
Контактний телефон	067-3833737
Сторінка дисципліни в ІСУ	https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=5584
Консультації	Очні: ___ ауд. 4-416 Онлайн: за необхідністю та попередньою домовленістю

Характеристика дисципліни

Статус дисципліни	Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Форма семестрового контролю			
				Кредити ЄКТС	Години	Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС	Курсовий проект	Курсова робота	залік	іспит
						Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
О	Д	1	1	5	150	68	34		34		82			+	

Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна "Історія держави і права України" є однією з основних профілюючих дисциплін і займає вагомe місце у підготовці бакалаврів права викладається студентам 1 курсу спеціальності «Право. Освоєння курсу для спеціаліста-правознавця є своєрідним фундаментом, на якому базується подальша професійна підготовка позаяк без глибокого осмислення історичного минулого в усій його складності та суперечливості важко опанувати сучасні юридичні знання. Цей курс є неодмінним вступом до вивчення таких важливих суспільних дисциплін, як: теорія держави та права, адміністративне, цивільне, кримінальне, конституційне право. Історія держави і права України виконує роль як енциклопедії права, так і соціології та філософії права, оскільки вивчає не якусь окрему галузь, напрям державного чи правового буття, а досліджує загальні специфічні закономірності розвитку держави і права, аналізуючи їх в цілому, в їх взаємозв'язку. Вона ґрунтується на пізнанні цих соціальних феноменів в історичній видозміні, порівнюючи загальні та специфічні закономірності державно-правових явищ світу. Основне завдання теорії держави і права полягає у розкритті загальних понять, категорій та дефініцій теорії держави і права, яка є базовою загальнотеоретичною дисципліною в системі юридичних наук. Ця дисципліна надає найбільш повне та узагальнююче уявлення про державно-правові явища і процеси та є базою для вивчення галузевих юридичних наук. Нагальні проблеми демократизації суспільства, в якому основною соціальною цінністю є особа, формування громадянського суспільства вимагають теоретичного осмислення як основних тенденцій розвитку суспільства, так і пошуків можливих шляхів їх практичної реалізації. В умовах становлення правової держави важливе значення набувають формування, розвиток і закріплення нового юридичного мислення, високого професіоналізму, загальної і правової культури, почуття законності і справедливості. У системі юридичних наук (галузевих, спеціальних і прикладних) теорія держави і права є узагальнюючою наукою, що має методичне значення. Знання та розуміння загальних питань державно-правової дійсності, наприклад, правовідносин,

правомірної поведінки, правопорушення тощо, основних фундаментальних понять є невід’ємним елементом правової культури та правової свідомості юриста.

Пререквізити: теорія держави та права. **Кореквізити:** теорія держави і права, громадянське суспільство, історія держави та права зарубіжних країн.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни. Формування у студентів як майбутніх спеціалістів права необхідного базису знань про визначні факти, явища, процеси, закономірності і тенденції державно-правового розвитку України з урахуванням конкретного історичного періоду.

Завдання дисципліни. Формування у здобувачів вищої освіти здатності зберігати та примножувати історичні моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку держави та права, здатність спілкуватися державною мовою усно і письмово; знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

Очікувані результати навчання.

Студент, який успішно завершив вивчення дисципліни повинен: здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв’язання; пояснювати характер певних подій та процесів державотворення з розумінням професійного та суспільного контексту; виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи; пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів, які відбуваються в Україні і світі.

Тематичний план дисципліни і календар його виконання.

Таблиця 3 – Тематичний план дисципліни

№ тижня	Тема лекції*	Тема практичного заняття*	Самостійна робота студентів		
			Зміст	Год.	Література
1	2	3	4	5	6
1	Вступ до курсу «Історія держави і права України».	Вступ до курсу «Історія держави і права України».	Опрацювання теоретичного матеріалу.	5	[1, с.12-30; 2, с.3-4; 3, с.4-5]
2	Рабовласницькі держави у Північному Причорномор’ї та право на них.	Рабовласницькі держави у Північному Причорномор’ї та право на них.	Опрацювання теоретичного матеріалу. Підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.39-47; 2, с.7-21; 3, с.6-10]
3	Державність Київської Русі.	Державність Київської Русі.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.69-77; 2, с.21-43; 3, с.11-28]
4	Давньоруське право.	Давньоруське право.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.77-95; 2, с.21-43; 3, с.11-28]
5	Галицько-Волинська держава і право.	Галицько-Волинська держава і право.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.120-124; 2, с.21-43; 3, с.22-27]
6	Велике князівство Литовсько-Руське (середина XIV-друга половина XVІст.	Велике князівство Литовсько-Руське (середина XIV-друга половина XVІст.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного завдання.	5	[1, с.129-156; 2, с.43-108; 3, с.28-34]
7	Правове становлення українських земель у складі Речі Посполитої (1569 р.- друга половина XVІІІст.)	Правове становлення українських земель у складі Речі Посполитої (1569 р.- друга половина XVІІІст.)	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.190-197; 2, с.43-108; 2, с.43-108]
8	Запорізька Січ. Її політичний устрій та право.	Запорізька Січ. Її політичний устрій та право.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.181-187; 2, с.43-108; 3, с.34-43]
9	Українсько-гетьманська держава: формування, суспільно-політичний устрій.	Українсько-гетьманська держава: формування, суспільно-політичний устрій.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.197-205; 2, с.108-150; 3, с.34-43]
10	Суспільно-політичний лад і право на Західноукраїнських землях (друга половина	Суспільно-політичний лад і право на Західноукраїнських землях (друга половина	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.208-214; 2, с.108-150; 3, с.43-49]

	землях (друга половина ХУІІІ-початок ХХст.)	ХУІІІ-початок ХХст.)			
11	Державність і право на українських землях у складі Російської імперії (ХІІІ-початок ХІХ ст.)	Державність і право на українських землях у складі Російської імперії (ХІІІ-початок ХІХ ст.)	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.237-278; 2, с.151-177; 3, с.43-49]
12	Національна державність і право. доби української революції (1917-1921).	Національна державність і право. доби української революції (1917-1921).	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.294-342; 2, с.178-241;3, с.50-58]
13	Державність і право на Західноукраїнських землях у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни.	Державність і право на Західноукраїнських землях у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.408-422; 2, с.242-26;3 с.59-70]
14	Радянська державність в Україні та її правова система.	Радянська державність в Україні та її правова система.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.429-436; с.242-281;3, с.59-70]
15	Держава і право України за тоталітарно-репресивного режиму.	Держава і право України за тоталітарно-репресивного режиму.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	5	[1, с.447-481; с.281-342; 3.с.59-70]
16	Державність і право сучасної незалежної Української держави.	Державність і право сучасної незалежної Української держави.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичного заняття.	7	[1, с.523-610; 3,с.69-70]
			Всього:	82	

Примітка: * Лекції і семінарські заняття проводяться щотижня по дві години

Політика дисципліни.

Організація освітнього процесу в Університеті відповідає вимогам положень про організаційне і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, освітній програмі та навчальному плану. Студент зобов'язаний відвідувати лекції і практичні заняття згідно з розкладом, не запізнюватися на заняття, реферат та інші домашні завдання виконувати відповідно до графіка. Пропущене практичне заняття студент зобов'язаний опрацювати самостійно у повному обсязі і відзвітувати перед викладачем не пізніше, ніж за тиждень до чергової атестації. До практичних занять студент має підготуватися за відповідною темою і проявляти активність. При виконанні реферату з дисципліни студент має дотримуватися політики доброчесності. У разі наявності плагіату він отримує незадовільну оцінку і має роботу за новою темою.

Критерії оцінювання результатів навчання.

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих **позитивно** з урахуванням коефіцієнта вагомості і встановлюється в автоматизованому режимі після внесення викладачем усіх оцінок до електронного журналу. При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: усне опитування; засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється тестовим контролем. Оцінка, яка виставляється за практичне заняття, складається з таких елементів: знання теоретичного матеріалу з теми; вміння студента обґрунтувати відповіді; своєчасне виконання домашніх завдань з теми.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів денної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота		Самостійна робота	Підсумковий контроль
Усне опитування (обов'язковий мінімум оцінок – 5)	Тестовий контроль	Реферат	іспит
	0,4		

Оцінювання тестових завдань

Тематичний тест для кожного студента складається з двадцяти п'яти тестових завдань, кожне з яких оцінюється одним балом. Максимальна сума балів, яку може набрати студент, складає 25. Оцінювання здійснюється за чотирибальною шкалою. Відповідність набраних балів за тестове завдання оцінці, що виставляється студенту, представлена у нижченаведеній таблиці.

Сума балів за тестові завдання	1–13	14–16	17–22	23–25
Оцінка за 4-бальною шкалою	2	3	4	5

На тестування відводиться 20 хвилин. Правильні відповіді студент запише у талоні відповідей. Студент може також пройти тестування і в он-лайн режимі у модульному середовищі для навчання MOODLE.

При отриманні негативної оцінки тест слід перездати до терміну наступного контролю.

Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інституційна шкала балів	Інституційна оцінка	Критерії оцінювання	
A	4,75-5,00	5	Зараховано	Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навиків.
B	4,25-4,74	4		Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками.
C	3,75-4,24	4		Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками.
D	3,25-3,74	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією.
E	3,00-3,24	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00-2,99	2	Незараховано	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00-1,99	2		Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни.

Контрольні питання з дисципліни.

1. Історія держави і права як науки. Предмет, методологія курсу "Історія держави і права України. Його місце і значення в системі юридичних наук.
2. Рабовласницькі державні утворення і право на території Північного Причорномор'я.
3. Зародження Класового ладу і формування державності у східних слов'ян. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі.
4. Суспільний лад Київської Русі у другій половині IX першій третині XII ст..
5. Державний лад Київської Русі у другій половині IX першій третині XII ст..
6. Правова система Київської Русі у другій половині IX першій третині XII ст..
7. "Руська правда" – пам'ятка Староруського права Київської Русі.
8. Судові органи і судочинство в Київській Русі.
9. Основні риси кримінального права за "Руською правдою".
10. Основні риси цивільного права за "Руською правдою!".
11. Держава і право Русі в період феодальної роздробленості
12. Утворення Галицько-Волинського князівства. Розвиток у ньому феодального землеволодіння.
13. Суспільний і державний лад Галицько-Волинської Русі.
14. Пам'ятки державності і права Галицько-Волинської держави.
15. Суспільний лад України у литовсько-польський період.
16. Державний лад на українських землях в литовсько-польську добу (друга половина XIV – перша половина XVIIст.).
17. Джерела, основні риси і зміст права в Україні в литовсько-польський період (друга половина XIV – перша половина XVII ст..).
18. Литовські статuti та їх характеристика. Основні риси цивільного та кримінального права за Литовським статутом.
19. Виникнення українського козацтва: різні концепції в історичній літературі (кінець XV – перша половина XVII ст..).
20. Запорізька Січ та її роль в історії державотворення України.
21. Військово-політичний та адміністративно-територіальний устрій Запорізької Січі (кінець XV – перша половина XVIIст.), його значення в історії державотворення України.
22. Право і судочинство у Запорозькому низовому війську (кінець XV – перша половина XVIIст.).
23. Джерела і основні риси права в Гетьманській державі 1648-1657рр.
24. Народно-визвольна війна 1648-1654 років – вищий етап у розвитку антикріпосницького і визвольного руху українського народу.
25. Зміни в суспільних відносинах. Ліквідація магнатського і польсько-шляхетського землеволодіння в час народно-визвольної війни 1648 1654рр.
26. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління на Лівобережній Україні і створення української національної держави за період 1648-1654 років.
27. Джерела і основні риси права гетьмансько-козацької держави у другі половині XVII –XVIII ст..
28. Переяславський договір 1654 року та його зміст, наслідки та сучасна оцінка.
29. Правове становище України під протекторатом російського царя. Березневі статті 1654 року. Царська жалувана Грамота від 27 березня 1654р.

30. Соціально-економічне та політичне становище українських земель у складі Росії і Речі Посполитої (друга половина XVII-XVIII ст..)
31. Політичний лад. Адміністративно-господарське становище України у складі Росії. Обмеження автономії України (друга половина XVII-XVIII ст..)
32. Конституція Пилипа Орлика., її демократичні положення та історичне значення.
33. Посилення колонізаторської політики російського царизму. Утворення губернських органів управління (друга половина XVIII – перша половина XIX ст..)
34. Суспільний лад і державний устрій на західно-українських землях (середина XVII- друга половина XVIII ст..).
35. Кодифікація права в Україні у XVIII ст.. "Права за якими судиться малоросійський народ" та інші збірки законів.
36. Судова система і право на західноукраїнських землях (середина XVII- друга половина XVIII ст..).
37. Територія і господарство України в першій половині XIX ст..
38. Суспільний і державний устрій України після ліквідації української державності (перша половина XIX ст..)
39. Держава та основні риси права України після ліквідації української державності (перша половина XIX ст..)
40. Селянська реформа 1861 року та її значення для подальшого розвитку України.
41. Судова реформа 1864 року в Росії та її наслідки та історичне значення.
42. Земська реформа 1864 року в Росії та її проведення в Україні, наслідки та історичне значення.
43. Територія, суспільний лад і державний устрій на західноукраїнських землях.(кінець XVIII- перша половина XIX ст..)
44. Судова система і право на західноукраїнських землях (кінець XVIII- перша половина XIX ст..).
45. Суспільний лад в Україні в період утвердження і розвитку капіталізму (друга половина XIX ст..).
46. Державний устрій в Україні в період утвердження і розвитку капіталізму (друга половина XIX ст..).
47. Джерела, основні риси права і судочинство України за період утвердження і розвитку капіталізму друга половина XIX ст..).
48. Органи урядової адміністрації і самоврядування в Галичині, Північній Буковині та на Закарпатті (друга половина XIX ст..).
49. Система судових, прокурорських органів і адвокатури в Галичині Північній Буковині та на Закарпатті (друга половина XIX ст..).
50. Революція 1905-1907 років в Україні.
51. Зміни в державному ладі України з початку XIX ст.. - до 1917 року.
52. Цивільне, адміністративне та кримінальне законодавство в Україні за період з 1900 до лютого 1917 року.
53. Зміни в суспільно-політичному ладі Галичини, Північної Буковини та на Закарпатті (1900-1917рр.).
54. Революція 1917 р. в Україні. Утворення і діяльність Української центральної Ради. Проголошення УНР.
55. Українська Народна Республіка періоду Центральної Ради, її державність і право (березень 1917- квітень 1918рр.)
56. Універсали Української Центральної Ради: їх зміст та історичне значення (березень 1917- квітень 1918рр.).
57. Конституція УНР 1918 року, її зміст, наслідки та історичне значення.
58. Українська гетьманська держава (1918р.). Основні риси її права.
59. Судова система УНР (березень 1917- квітень 1918рр.)
60. Утворення і державна розбудова Західноукраїнської Народної Республіки. Ухвала про об'єднання ЗУНР 22.01.1919р.
61. Тимчасовий основний закон ЗУНР. Її судова система і право.
62. Еміграційний уряд ЗУНР. Ризький мирний договір 1921р. Рішення конференції ради послів 15.03.1923р. Занепад і самоліквідація ЗУНР.
63. Перший Всеукраїнський з'їзд у Харкові. Проголошення УРСР (25.12.1917р.).
64. Прийняття, структура та зміст Конституції УРСР 1919року.
65. Україна та утворення СРСР. Перебудова державного апарату у зв'язку з введенням непу і утворення СРСР.
66. Адміністративно-територіальна реформа в Україні в 20-х роках XX ст. Її зміст та історичне значення.
67. Утворення в складі Радянської України Автономної Молдавської Радянської республіки в 20-х роках XX ст..
68. Основні риси права. Кодифікація законодавства в Українській РСР у 1920 рр.
69. Становлення та еволюція реприсивно-каральної системи в Радянській Україні в 1920-1930 рр.
70. Прийняття та основний зміст Конституції УРСР у 1937р.
71. Держава і право України в період тоталітарного сталінського режиму 1929-1940рр.).
72. Соціально-політичне значення Західної України у складі Польщі Північної Буковини та у складі Румунії (перша половина XX ст..)
73. Пакт Молотова-Рібентропа 1939р. та його політичне значення для подальшої долі західноукраїнських земель.
74. Звільнення Червоною Армією Західної України та північної Буковини і створення там тимчасових органів влади і управління.
75. Державно-правові акти Народних Зборів Західної України та Північної Буковини і рішення Верховних Рад СРСР і УРСР про включення цих земель до складу України.
76. Напад фашистської Німеччини на СРСР. Німецький окупаційний режим. Спроби відновлення української держави з боку ОУН.
77. Перебудова державного апарату на воєнний лад. Реорганізація органів суду і прокуратури (1941-1945рр.).
78. Зміни в праві та законодавстві у період Великої Вітчизняної війни (1941-1945рр.).
79. Суспільно-політичний розвиток УРСР (друга половина 40-х 1999рр.).
80. Зміни в законодавстві і праві України в період відбудови і спроб реформи (1945-1960рр.).
81. Соціально-економічне і політичне становище Закарпаття в складі буржуазної Чехословаччини (1918-1938рр.).
82. Соціально-економічне і політичне становище Закарпаття в складі буржуазної Чехословаччини та Угорщини. Спроба відродження української держави – Карпатської України у 1938 – 1939рр.

83. Звільнення Закарпаття від фашистів. Створення органів народної влади. Державне будівництво.
84. Виникнення та діяльність дисидентського руху в Україні у 1960 – 1980-х рр. та його значення в боротьбі за незалежну українську державу.
85. Процес перебудови в Україні та зміни в суспільно-політичному житті (1985-1991рр.).
86. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990року, її зміст та історичне значення.
87. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та його політичне та правове значення.
88. Ліквідація СРСР. Причини і наслідки. Політичне і правове значення Біловезької зустрічі керівників України, Білорусії та Росії.
89. Утворення та розбудова незалежної української держави (1991-2010рр.)
90. Судова система та правоохоронні органи незалежної української держави (1991-2011рр.).
91. Державне будівництво в Україні на сучасному етапі.
92. Підготовка та прийняття Конституції України 1996 року.
93. Основний зміст Конституції України 1996 року.
94. Правова система України в сучасних умовах.
95. Зовнішньополітична діяльність України на сучасному етапі.

Рекомендована література

Основна література

1. Бандурка О.М. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навчальних закладів/ О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О.М. Головка та інші. Харків ;Майдан,2018.-616с.
2. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: Хрестоматія-практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України/ О.А. Гавриленко, І.А. Логвиненко, Л.В. Новікова.-Х.:ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015-348 с.
3. Забзалюк Д.Є. Історія держави та права України: навчальний посібник(у схемах і таблицях)/Д.Є. Забзалюк.- Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ,2017,-120 с.
4. Трофанчук Г.І. Історія держави та права України :навчальний посібник /Г.І. Трофанчук.- К.: Юрінком Інтер,2011.-384 с.
5. Шмигаль Д.А. Історія держави та права України :посібник для підготовки до іспиту /Д.А.Шмигаль.- Х.:Право,2017.-252 с.

Додаткова література

1. Історія держави та права України: підручник /В.Д. Гончаренко, В.М. Єрмолаєв, В.О. Румянцев та ін.; за ред. В.Д. Гончаренка-Х.:Право,2013.707с.
2. Історія держави та права України в 2-х томах за редакцією В.Я.Тація, А.Й. Рогожина В.Д. Гончаренка. К. : Ін.Юре,2003.
3. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи і семінарських занять з навчальної дисципліни "Історія держави та права України" для студентів 1 курсу /уклад.: В.Д Гончаренко, Є.О. Васильєв, В.М. Єрмолаєв та ін. Х.: Нац. Унів-т "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого",2012.73с.
4. Майборода О.Л. Історія держави і права України .Конспект лекцій для бакалаврів спеціальності 081 "Право" денної форми навчання, Луцьк: Луцький НТУ,2016,-116с.
5. Орленко В.І. Історія держави та права України: Посібник для підготовки до іспитів/В.І.Орленко,В.В.Орленко.-2-ге вид. доповн. та перероб.-К.;Вид.ПаливодаА.В.,2006.-164с.
6. Тищук Б.Й., Бойко І.Й. Історія держави та права України, акад. курс: підручник проф І.Й. Бойко; Льв. нац. ун-т ім. Івана Франка.Ін.Юре,Київ,2015-807 с.
7. Ухач В.З. Історія держави та права України: Навчальний посібник(конспект лекцій),-Тернопіль:Вектор,2011-378с.

Завідувач кафедри права _____ **М.П. Вавринчук**

Гарант ОПШ «Право» _____ **С.Й. Кравчук**